Presidentti Timo Esko 19.10.2018

Korkein oikeus

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioiksi vuodelle 2019

Eduskunnan kunta- ja terveysjaostolle

Nyt käsillä oleva vaalikauden viimeinen talousarvio ei yleisten tuomioistuinten kannalta sisällä merkittäviä muutoksia kuluvaan vuoteen verrattuna. Jo aikaisemmin päätetyt säästöt jatkuvat ja syövät tuomioistuinten määrärahoja ilmeisesti loputtomiin, vuosi vuodelta. Näitten ns. vanhojen säästöjen toteuttamiselle ei ole käytännössä muuta juuri keinoa kuin toiminnan supistaminen. Säästöä vastaavaa tehostamismahdollisuutta ei ole.

Vertailun vuoksi voidaan todeta, että samassa talousarvioesityksessä hallitus kohdentaa poliisin toimintaan yhteensä yli 36 miljoonan euron lisäpanostuksen vuodelle 2019. Samoin vankeinhoidon määrärahoja lisätään edelleen.

Vuosittaisen toistonkin uhalla haluan muistuttaa, ettei rikosasioiden käsittelyketjussa pitäisi unohtaa oikeudenkäyttöä. Rikosvastuuta ei voida toteuttaa ilman tuomioistuimia. Ei ole kokonaisuuden kannalta mielekästä, että tuomioistuinlaitos jätetään lisäpanostusten ulkopuolelle ja että kielteistä kehitystä samalla vain jatketaan antamalla aikaisemmin päätettyjen säästöjen vaikuttaa tuomioistuimiin täysimääräisesti.

Vuosikaupalla tuomioistuinmenettelyjä on sanottu tehostettavan oikeusturvasta tinkimättä. Nyt olisi jo korkea aika pyrkiä oikeusturvan parantamiseen ja lisäpanostuksilla tuomioistuimiin mahdollistaa esimerkiksi käsittelyaikojen lyhentäminen sekä ratkaisujen ja menettelyn korkea laatu.

Tulo- ja menoarvioesityksestä on jo nähtävissä, vaikkakaan ei vielä vuoden 2019 talousarvion numeroina, että myös tuomioistuinlaitoksen toimintaedellytyksiä aiotaan lisäksi kaventaa uudella säästökeinolla, joka on hallituksen kehyslinjaus niin sanotun JTS-miljardin säästämiseksi. Kysymys on alun

perin niin sanotusta kuntamiljardista. Koska kuntasektorilta ei löydetty riittävästi säästökohteita, asia nostettiin koko julkisen talouden säästötavoitteeksi. Se tarkoittaa kiristyksiä 0,5 prosentilla joka vuosi koko 2020-luvun ajan alkaen vuodesta 2020. Oikeusministeriön hallinnonala on tosin saanut yhtenä valtion ydintehtävien hoitajana tähän huojennuksen siten, että säästö siellä on ”vain” 0,3 prosenttia vuosittain.

Tämä ylimääräinen JTS-säästövelvoite on huojennettunakin todella vaikea tuomioistuinten kannalta. Säästövelvoite ei perustu toiminnan tehostumiseen, lain muuttumiseen tai juttukannan helpottumiseen. Toimintamenoja vain pienennetään.

Käytännössä JTS-säästövelvoitteen saavuttaminen voi toteutua ainoastaan henkilötyövoimaa vähentämällä. Ottaen huomioon tuomioistuinten kulurakenne ja nykyinen henkilöstö, uudet säästötavoitteet tarkoittavat käytännössä tuomareiden lukumäärän vähentämistä. Siitä ovat seurauksena pidemmät käsittelyajat ja oikeusturvan heikentyminen. Tämä ei voine olla säätövelvoitteiden asettajankaan näkökulmasta tavoiteltava tulos.

Positiivisena seikkana on mainittava ”Muiden tuomioistuinten” toimintamenomomentille (25.10.03) velkomusasioiden joutuisaan käsittelyyn varatut 2 miljoonaa euroa vuonna 2019. Nämä määrärahat hieman helpottavat kyseisen momentin - jo ennen JTS-miljardista johtuvia – niin sanottujen ”vanhojen” säästötavoitteiden saavuttamista. Kuitenkin tämä lisäpanostus, suhteessa saman momentin noin 7 miljoonan aikaisemmalta ajalta päätettyihin ”vanhoihin” säästöihin, on pieni. Ja vaikka tämä lisämääräraha nousee vuonna 2021 puolella miljoonalla eurolla, edellä mainitusta ns. JTS-miljardista johtuva, tälle momentille kohdistuva lisäsäästö on puolestaan samana vuonna 2021 jo 1,2 miljoonaa euroa.

Korkeimman oikeuden oman määrärahatilanteen osalta edellä sanottu pätee vastaavasti. Jo aiemmin päätetyt ”vanhat” säästöt tuntuvat jatkuvan, ja vuodesta 2020 alkaen JTS-miljardiin liittyvät uudet säästövelvoitteet tulevat niiden päälle. Korkeimman oikeuden osalta ei myöskään ole tehty velkomusasioiden joutuisaan käsittelyyn kohdistuvaan lisäpanostusta. Velkomusasioihin, mukaan lukien eri maksukyvyttömyysmenettelyihin, liittyy kuitenkin kiireellisiä ennakkotapauskysymyksiä. Suhteutettuna korkeimman oikeuden

toimintamenoihin tämä velkomusasioiden joutuisaan käsittelyyn liittyvä lisäpanostus olisi vuonna 2019 noin 70.000 euroa. Summa on muitten budjettilukujen joukossa varsin pieni, mutta korkeimman oikeuden määrärahoissa se on kuitenkin merkittävä. Budjettiasiakirjoista ei selviä, miten ”Muille tuomioistuimille” velkomusasioiden joutuisaan käsittelyyn varatut 2 miljoonaa euroa aiotaan käyttää tai miksi vastaavaa lisäystä ei ole tehty korkeimman oikeuden toimintamenoihin.

Tuomioistuinlaitoksessa siirtyvien määrärahojen joitakin vuosia jatkunut kasvu näyttää taittuneen. Pikemminkin ollaan tilanteessa, jossa liian vähäisten uusien määrärahojen aiheuttamia aukkoja paikataan aikaisempien vuosien säästöillä.

Asiaan on vaikuttanut siirtyminen ICT-hankkeiden osalta niin sanottuun omarahoitusvaiheeseen. Yleisten tuomioistuintenkin osalta AIPA-hankkeen rahoitus ja riskit ovat nyt tulleet pääosin omasta budjetista maksettaviksi. Vasta kun ICT-hankkeet ovat valmistuneet, niiden mukanaan tuomat tuottavuushyödyt voivat osaltaan korvata niistä maksettua hintaa.

AIPA-hanke tulee maksamaan huomattavasti aikoinaan arvoitua enemmän ja hankkeen käyttöönotto on lykkääntynyt vuosilla. Sen vuoksi olisi aiheellista arvioida, onko koko valtionhallinnon näkökulmasta tarkoituksenmukaista, että nimenomaan oikeusministeriö tai tuomioistuinlaitos joutuu kantamaan pääosan näistä työn edetessä syntyneistä kustannuksista.

Vaikka aikanaan on sovittu, että viivästykset ja hinnannousut jäävät oikeusministeriön hallinnonalan maksettaviksi, tulisi nykyisessä tilanteessa arvioida uudelleen, onko edelleen tarkoituksenmukaista, että oikeusministeriön hallinnonala joutuu kantamaan nämä lisävastuut yksin. Tuomioistuinlaitoksen tehtävien merkitys huomioon ottaen olisi aika siirtyä uuteen katsontakantaan ja päättää, etteivät kyseiset kustannukset saa kaventaa tuomioistuinten toimintaedellytyksiä. Nämä toteuttamisvaiheen kustannukset ovat kertaluonteisia kustannuksia eivätkä siis jää rasittamaan valtiontaloutta pidempää aikaa. Asiassa tarvitaan päätös siitä, että kyseiset lisäkustannukset tai vähintään merkittävä osa näistä katetaan oikeusministeriön budjetin ulkopuolelta. Eduskunnan kunta- ja terveysjaosto voisi ottaa kantaa asiaan käsitellessään nyt esillä olevaa ensi vuoden talousarviota.

Useassa vielä vasta toteutumassa olevassa hankkeessa tuomioistuimille myönnetyt määrärahat on arvioitu varsin alhaisiksi. Hankkeista selviäminen näillä määrärahoilla ole mitenkään selvää. Kuitenkin nämä hankkeet ovat varsin tärkeitä: sakon muuntorangaistuksen uudistamisen, tuomioistuinviraston perustaminen sekä tiedustelulainsäädännön ja maahantulokiellon rikkomista koskevat uudistukset.

Edellä on jo kahteen otteeseen tuotu esille, että nykyisellä määrärahakehityksellä on kielteinen vaikutus siihen, miten tuomioistuinten perustehtävät kyetään toteuttamaan. Ratkaisujen ja menettelyn korkeasta laadusta voidaan joutua tinkimään eikä käsittelyaikoja saada tarpeellisessa määrin lyhennettyä.

Ensi vuoden alusta voimaantuleva käräjäoikeusverkoston uudistus edellyttää sitä, että jäljelle jäävä verkosto toimii hyvin ja että sen toimintaedellytykset myös riittävin määrärahoin turvataan. Tavoitteena tulisi olla se, että ”Muiden tuomioistuinten” toimintamenomomentin loppusumma pitäisi olla lähempänä 255 miljoonaa ja korkeimman oikeuden oma toimintameno noin 9 miljoonaa.
